

WARTEN, DE HERVORMDE KERK

In 1721 tekende Jacobus Stellingwerf de kerk van Warten. Het eenvoudige gebouw, dat in 1779 werd afgebroken, maakt op zijn tekening een gotische indruk met zijn eenmaal versneden steunberen en regelmatig geplaatste spitsbogige vensters met vorktraceringen. Een romaans venstertje aan de westzijde van de zuidmuur verraadt een hogere ouderdom en doordat we weten dat er bij de afbraak van de kerk tufsteen werd verkocht mogen we concluderen dat het gebouw in oorsprong 11de- of 12de eeuws was. In 1565 verkochten de kerkvoogden land om de restauratie-schulden betreffende de toren te betalen en het herstel van het kerkship te financieren. Blijkens de tekening van Stellingwerf is de toren later afgebroken en heeft men op de onderbouw tegen een nieuwe westgevel van het kerkship een merkwaardige klokkenstoel voor twee klokken opgetrokken. Mogelijk hebben de torenafbraak en de vernieuwing van het kerkgebouw plaatsgevonden in 1629 toen de kerk versierd werd met gebrandschilderde ramen. Omstreeks 1700 werkte de bekwame kistenmaker Jacob Cornelisz Coningh aan meubilair in de kerk.

Nieuwbouw

In 1779 werd de blijkbaar zeer bouwvallig geworden oude kerk afgebroken. Aurelia van Haersma, douairière van Grietman Tjalling Willem Camstra, nam het initiatief tot de nieuwbouw en zij liet dat memoreren op een gedenksteen boven de kerkdeur. De steen met de wapenschilden werd door de bekende Leeuwarder beeldhouwer Dirk Embderveld geleverd voor f 2-15-0. De timmerlieden Yge Siemons en Jan Rinses ontwierpen en bouwden de nieuwe kerk voor f. 5962-1-8, terwijl ds J.H. Nieuwold het opzicht had en daarvoor f. 80-0-0 ontving.

De nieuwe kerk werd een eenvoudig, maar harmonieus en statig gebouw. De muren worden verlevendigd door uitgemetselde lisenen, zoals die ook op de hoeken van de toren te vinden zijn. Behalve de zuiddeur met gevelsteen vormt de daarnaast geplaatste zonnewijzer de enige versiering. Een aardig detail is de windvaan op het koor. Daarin zijn de drie zwanen uit het dorpswapen van Warten verwerkt. In de voor het overige onversierde toren is een gedenksteen gemetseld betreffende een herstelling in 1886 toen mr. Cornelis Bergsma daarbij de leiding had. Zijn wapen met drie varkens ("bargen") is boven de steen geplaatst.

Interieur

In 1781 leverden Yge Siemons en Jan Rinses voor f 900-0-0 behalve een tongewelf een compleet kerkmeubilair, bestaande uit, preekstoel, doophek, banken, herenbank, pei (schut tussen kerk en voorkerk) en vloeren. Voor f 69-14-8 werden de banken voorzien van een "eiken houts couleur", terwijl de preekstoel een andere imitatiehoutbeschildering kreeg. In de tweede helft van de 19de eeuw moet het meubilair vervangen zijn door het huidige, misschien wel in 1874 toen de kerk een nieuw orgel kreeg. Bewaard bleven een koperen doopbekken met houder, die nu niet meer aan de preekstoel te vinden zijn maar hij de deur, waar ze een collectefunctie gekregen hebben. Van de oude inrichting resteert ook een 18de eeuws bord dat voor de plaatsing van het orgel op de pei zal hebben gestaan en dat behalve met acanthusloof beschilderd is met de woorden van Psalm 95 : 6

"Komt laat ons aanbidden / en nederbukken, laat ons knielen / voor den Heer die ons gemaakt heeft / Want hi is onse God".

Merkwaardig zijn voorts twee tekstborden uit de tweede helft van de 19de eeuw; ze zijn versierd met gietijzeren ornamenten in neo-rococostijl en de galante heer en dame tussen de ornamenten wijzen er op dat die niet voor oorspronkelijk kerkelijk gebruik bedoeld waren.

Gebrandschilderde glazen

Het kerkgebouw Warten ontleent zijn belang aan de serie gebrandschilderde glazen, die de Sneker glazenier Ype Staak (1717 - 1808) in 1780 voor de kerk vervaardigde. Het was in de 17de en 18de eeuw gebruikelijk dat gewestelijke bestuurs- en rechtscolleges en hooggeplaatste personen dergelijke glazen schonken. Ze stelden doorgaans f 36-0-0 per glas beschikbaar. De glazen voor Gedeputeerde Staten, de Staten in 't Mindergetal, de Rekenmeester en het Hof van Friesland zijn voorzien van het wapen van Friesland, omringd door krijsattributen. Onder het wapen op het glas voor het Hof zijn symbolen van de rechtspraak te vinden: weegschaal, roede en zwaard. Een vijfde glas draagt de wapens van de grietman van Idaarderadeel, Cornelis van Scheltinga, en van zijn vrouw Aletta van Haersma, terwijl de douairière van zijn voorganger, Aurelia van Haersma, de wapens van haar en van haar man Tjalling Willem van Kamstra ook in glas liet vereeuwigen. Het aardigste glas is ongetwijfeld dat met de wapens van ds Johannes Nieuwold

en van de kerkvoogden Sijbren Uittjes Visker en Hendrik Bartels Idzerda. Visker kreeg een zogenaamd sprekend wapen met vissen en Idzerda liet behalve een hunebed de drie zwanen uit het dorpswapen van Waden in zijn wapen opnemen. Het achtste glas voor stadhouder Willem V werd in 1795 onder het motto "vrijheid, gelijkheid en broederschap" vernield. Volgens de overlevering redde Sijbren Uittjes Visker toen de andere glazen. Nadat het prinsenglas was stukgeslagen en de woedende volks-menigte de andere glazen in zou gooien stelde hij voor dat niet te doen, maar de komende week elke dag een glas te vernielen zodat men wat langer plezier kon hebben van het stukgooien van de herinneringen aan de oude machthebbers. Men stemde met hem in, maar na een nacht waren de hete hoofden wat bekoeld en van het ingooien van de andere glazen kwam het niet meer. Jacob Arends kreeg op 14 april 1795 het bedrag van f 9-12-0 uitbetaald voor het plaatsen van 30 fijne ruitjes, die het prinsenglas moesten vervangen. In 1925 heeft de heer J. Haasdijk te Huizum het prinsenglas gereconstrueerd. Kleurverschil met de andere glazen verraadt dat dit glas 20ste eeuws is. De andere glazen zijn overigens in 1925 en 1930 door Haasdijk gerestaureerd en omstreeks 1976 door Jentsje Popma. De ene restauratie, met name van het glas van het Mindergetal, was nodig omdat door een kerstboombrand schade was ontstaan. In 1781 ontving Ype Staak van de kerkvoogden voor glas f 78-0-0 en voor het beschilderen van 6 wapenglazen f 239,40. Twee glazen zijn rechtstreeks door families Kamstra en Scheltinga aan hem betaald. Oorspronkelijk waren de glazen op doordeweekse dagen beschermd door "raampten", gemaakt van latten. Restanten van scharnieren en sluitingen zijn nog te zien.

Orgel

L. van Dam & Zn. bouwde in 1874 het huidige orgel. De kast had oorspronkelijk een imitatie hout - beschildering. De dispositie luidt:

Hoofdwerk:: Prestant 8', Bourdon 16', Holpijp 8', Octaaf 4', Quint 3', Octaaf 2', Roerfluit 4', Comet 3 st- discant, Trompet 8'- Bas, Trompet 8' Discant

Bovenwerk Salicionaal 8', Muette (stom), Fluit Dolce 8', Salicet 4', fluit Travers 4', Gemshoorn 2', Klarinet 8'.

Behalve de kerk zijn er in Warten meer bezienswaardigheden, zoals het tot museum ingerichte Earmhûs uit 1893 met onder andere een expositie over de Friese binnenvisserij en vlak daarbij een van de weinige bewaard gebleven voorbeelden van een oud - Friese greidboerderij.

S. ten Hoeve
1989

Literatuur

-E. Zwart- iets over beschilderde glazen in de Kerk te Wartena In: Friesche Volksalmanak 1899, blz. 182 - 188.

-S. ten Hoeve - Gebrandschilderde glazen in Friese Kerken - in het bijzonder in de 18de eeuw. In: Publikaties van de Stichting Alde Fryske Tsjerken, band 1 blz.121 – 144.